

"DEN SKEVA MAKTRELATIONEN MELLAN OLIKA PLATSER ÄR INGET LÅTSASPROBLEM"

2017-11-14

Av: Härifrån

Varför värderar vi platser olika?

Sverige består av många olika geografier. Det finns platser med tät bebyggelse där det bor många människor. Det finns platser där det bor få människor, där det i stället finns stora produktionsytor. Det finns platser där det bor många människor en viss tid på året. Det finns platser där det vistas få människor på dagen, men desto fler på natten. Och så vidare.

Dessa platser samspelar på olika sätt med varandra, de är beroende av varandra. Städerna kan exempelvis vara arenor för handel, kultur och möten och erbjuda en bred arbetsmarknad. Landsbygderna kan erbjuda mat, vatten, energi, ekosystemtjänster, arbetskraft och rekreation, men också fungera som städernas reningsorgan.

Städer, förorter, småorter och landsbygder är alla en del av samma samhällsväv och det komplexa samspel som finns dem emellan kräver en bred syn på samhällsplanering. I planeringen måste alla platser inkluderas, inte bara de tätbebyggda. Men framförallt bör alla platser och deras leveranser tilldelas ett värde.

Plats som en social konstruktion

Hur vi i samhället ser på värdet av landsbygderna måste förstås utifrån hur platser "skapas" och "görs" i olika sammanhang. Platser är inte bara sina fysiska attribut, de är också sociala konstruktioner. Liksom kön är en konstruktion.

Vi (alla) bidrar till att skapa platser, liksom kön, genom hur vi gemensamt benämner dem. Genom de ord vi klär dem med. Både bildligt och bokstavigt. De kläder vi skapar för kvinnan möjliggör viss fysisk aktivitet och omöjliggör annan. Redan i låg ålder tvingas barn anpassa sin lek till de kläder de har på sig. En ljus bomullsklänning eller jeans och mörk t-shirt. Två olika lekar. På samma sätt möjliggör de kläder vi skapar för våra platser vissa handlingar samtidigt som de omöjliggör andra. En tunn och lättburen Modern tillsammans med en passande Dynamisk och en Utveckling som går att kombinera med allt, skapar en plats där investeringar och framtidstro blir självklara ingredienser. En Beroende som inte andas, en Passiv med hög hals och en allt för trång Problem, skapar en plats som ingen vill identifiera sig med.

Det handlar om konstruktioner av stereotyper där den ena platsen blir allt den andra inte är. Där en plats blir norm och utgångspunkt (staden) och en annan plats blir det avvikande och "det andra". En maktobalans som påverkar beslut och prioriteringar och därmed hur samhällets gemensamma resurser fördelas. Med konflikter i kölvattnet.

Med fokus på olikheter istället för likheter

En indelning av platser i exempelvis land och stad är ett sätt att förenkla genom att skapa dikotomier. Och med en världsbild som präglas av dikotomier ses inte bara kategorier som motpoler, det skapas också hierarkier mellan dem, vilket i sin tur legitimerar dominansförhållanden.

Stadens överordning yttrar sig bland annat genom att städerna betraktas som värdefulla och deras motpoler, landsbygderna, står för motsatsen. Där staden står för framtidstro står landsbygderna för hopplöshet. Där staden står för tolerans och kreativitet får landsbygden ta rollen som fördomsfull och konventionell. Till skillnad från andra maktordningar sitter inte platsen i skinnet eller i genupsättningen. Ändå värderas de som bor på platsen utifrån platsens position i hierarkin. De stereotypa bilderna av inskränkta landsbygdsbor och bildade stadsbor som återberättas i filmer, TV-serier och reportage, påverkar såväl människors bilder av sig själv som av varandra. De skillnader vi gör mellan platser gör vi också mellan människor.

Oavsett vilka grupper i samhället man jämför med varandra så är skillnaderna större inom gruppen än mellan grupperna. Och likheterna är alltid större än skillnaderna. Ändå tenderar vi att fokusera på det som skiljer grupper åt. Det innebär också att vi använder det som skiljer till att beskriva alla som ingår i gruppen. Det kan till exempel handla om utbildningsnivå, intressen eller politisk tillhörighet. Följden blir en stigmatisering av individer när vi klistrar en uppsättning egenskaper och epitet på dem utifrån vilken grupp de tillhör, som exempelvis vilken plats de bor på.

Skillnaderna blir "naturliga" och självklara

För jämställdhet finns begreppet genussystem, som används för att beskriva de strukturer och processer som skapar och upprätthåller ojämställdheten i samhället. I dagsläget finns det inget motsvarande begrepp för ojämlikheten när det gäller plats. Men beståndsdelarna finns där och bygger på samma sätt på två principer: isärhållande och överordning.

Isärhållandet handlar just om att betona skillnaderna mellan olika platser genom att hänvisa till faktiska och naturgivna olikheter som både förklarar och tas som intäkt för isärhållandet. När landsbygden beskrivs pratar man om natur, vatten och skog. Eller tystnad, ljus och ren luft. Staden beskrivs i stället med ord som kultur, nöje och puls. Motpolerna land-stad kan sägas ha uppgiften att få skillnader att framstå som "naturliga" och självklara.

Den urbana normen får konsekvenser

Den skeva maktrelation som råder mellan olika platser är inget låtsasproblem. Det påverkar oss mer än vad många är medvetna om. Från hur vi, du och jag, pratar med varandra om olika platser och människor på fikarasten. Hur olika

styrdokument utformas inom regeringskansliet. Men även hur nyheter formuleras och filmkaraktärer gestaltas. Och det påverkar i sin tur hur vi i samhället – både gemensamt och individuellt – beslutar, prioriterar, fördelar och investerar. Föreställningen om var möjligheterna finns kommer påverka var möjligheterna faktiskt kommer att finnas. Säger vi att städerna är bättre än landsbygderna, kommer städerna att bli bättre än landsbygderna. Det krävs inte mycket ansträngning för att förstå det.

Man måste samtidigt komma ihåg att frågan om plats och normer samspelar med andra maktordningar som exempelvis klass och kön. Men också med kapitalismens centraliseringslogik och den neoliberal diskursen där den produktiva individen står i centrum. Prioriteringsstrategier som "bäst för flest" är ett bra exempel på hur marknadslogiken och den urbana normen samspelar och där båda erbjuder lösningar som premierar städer framför exempelvis landsbygder.

En samhällsplanering med urbana förtecken

Vilka konkreta konsekvenser kan då hierarkin mellan platser få för den fysiska planeringen? Ett exempel är att platser i glesa strukturer, som landsbygder, glesbygder och småorter, på olika sätt blir osynliga. Det kan yttra sig genom att de inte inkluderas i översiktsplaneringen eller att de utelämnas i regionala utvecklingssammanhang. Eller som i det inledande resonemanget om resursflöden, att landsbygdernas leveranser tas för givna medan städernas leveranser ses som ett tillskott och därmed som värdeskapande.

Ett annat exempel kan vara att samhället prioriterar stadsbornas behov av grönytor, cykelvägar och ren luft högre än landsbygdsbornas behov av service, kollektivtrafik och digital infrastruktur. Eller att jordbruksmarken prioriteras så lågt att Sveriges framtida matförsörjning äventyras för att städerna ska kunna växa. Städernas tolkningsföreträdare påverkar även vår gemensamma bild av hållbarhet och ger den starka urbana förtecken. Ett hållbart boende är idag starkt sammankopplat med bilden av en tätbebyggd stadsdel med odlingar i balkonglådor, harmoniska människor i blandade åldrar, en cykel och pallkragar utanför entrén. Denna bild har spridits så framgångsrikt att vi helt saknar alternativa bilder. Något som i förlängningen innebär att möjligheterna att nå ett hållbart samhälle undergrävs. Den urbana normen kan också förleda oss att tro att staden är till för stadsborna, istället för att den är till för alla. Och att planeringen sker därefter.

Vi äger förändringen gemensamt

Hur kan då en enskild individ göra annorlunda och bidra till förändring när det bland annat gäller den fysiska planeringen? Eftersom det handlar om strukturer finns det ingen instans som äger frågan. Det finns ingen minister hos vem man kan knacka på dörren. Strukturerna äger vi alla gemensamt. Och vi kan alla påverka dem. I det stora och i det lilla.

När normen (och marknadslogiken) säger att vi satsar våra gemensamma samhällsresurser i centrum, ja då kanske det är dags att föreslå att vi istället satsar i periferin. I centrum är kanske behoven av offentliga satsningar som minst eftersom befolkningsdensiteten ökar möjligheterna till ideella och privata lösningar. När normen (och marknadslogiken) säger att regioncentrat måste växa, ja då kanske det är dags att fråga, – På vems bekostnad?. Vem ska krympa för att någon ska växa? När diskussionen om den bilfria staden intensifieras, ja då kanske det är dags att utforska möjligheterna till att ge landsbygdsborna företräde till de parkeringsplatser som finns. Men att våga vända på resonemanget kräver mod. Ibland blir idéerna tokiga. Ibland genialiska. Ibland blir man utskrattad, ibland beundrad. Det kommer också att väcka motstånd. För om någon ska få mer makt, då måste någon avstå makt.

Att fatta beslut som är långsiktigt hållbara

Relationen mellan stad och land rymmer många dimensioner. Vi behöver alla se och förstå dem för att kunna fatta beslut som är långsiktigt hållbara. Det komplexa samspel som finns mellan olika platser måste förstås för att

samhällsplaneringen ska bli så inkluderande och ändamålsenlig som möjligt. Men de konflikter som uppstår på grund av att vi värderar platser olika måste också förstås. Först då kan samspelet mellan platser fungera och bli hållbart. Istället för ensidigt och tärande.

Denna artikel publicerades ursprungligen i tidskriften PLAN [17 juli 2017](#), som ges ut av [Föreningen för samhällsplanering](#)